

Teomparative Study of the Thematic Structure of One Poem of Rumi's Masnavi and its English Translation Based on Halliday's Functional Theory

Vol. 16, No. 4, Tome 88
pp. 177-212
September & October
2025

Zohreh Asoudeh¹ , Marziye Sanaati^{2*} , Tahereh Ishany³ , &
Fatemeh Seyyedebrahimi Nejad⁴

Abstract

This study aims to investigate to what extent the translator has reflected the function of source text in the system of target text, and has followed the style of source text in conveying the meaning. The authors used a descriptive-analytical method based on the Systemic Functional Approach of Halliday and Matthiessen. They aimed to compare the thematic structure of one poem in Rumi's Masnavi and its English translation. According to Halliday's model, the application frequency of topical and multiple themes as well as the marked and unmarked types in the clauses of two poems were calculated. The translator has been successful in translating 90% of the clauses containing unmarked themes and has been less successful in translating 66.6% of the clauses with marked themes and in conveying the meaning and emphasis intended by the author because of not considering the style of source text in theme markedness. Considering Halliday's Approach of Equivalence in Translation, similarity in using the theme types in source and translation texts can indicate translator's adherence to the style of source text in conveying the textual meaning and achieving functional equivalence in translation process.

Keywords: Halliday's Functional Approach; unmarked theme; marked theme; Rumi's Masnavi; translation of Mojaddedi.

¹ PhD Student of General Linguistics, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran; ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1403-8912>

² Corresponding author, Assistant Professor, Research Center for Linguistics, Inscriptions and Texts, Research Institute of Cultural Heritage and Tourism, Tehran, Iran;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3506-199X>; Email: m.sanaati@richt.ir

³ Associate Professor of Literature, Faculty of Language and Literature, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1323-5039>

⁴ Assistant Professor, English Language Department, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7285-8052>

Received: May 22, 2022
Received in revised form: September 27, 2022
Accepted: October 18, 2022

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

1. Introduction

The accelerated advancement of science and technology in today's world has turned translation into a vital tool for accessing cultural knowledge and enhancing intercultural communication. Since the main purpose of translation is to transfer meaning to the target text and from there to the audience, a significant part of the process of comparing the original text with its translations is dedicated to examining whether the function of the source text has been preserved in the target system. Given this crucial issue, finding a linguistic framework that enables the translator to accomplish the mission of meaning transfer more successfully is of great importance.

Halliday's Systemic Functional Linguistics with its special emphasis on three layers of meaning (experiential, interpersonal, and textual) provides an efficient framework for analyzing the text and achieving a more accurate transfer of meaning from the source language to the target language.

On the other hand, Rumi's Masnavi is one of the great literary and cultural masterpieces of Iran which has been translated into various languages, especially English. One of the most recent translations of Masnavi is the poetic translation by Mojaddedi (2004).

In this study, the authors intend to conduct a comparative analysis of the thematic structure within the textual metafunction framework of Halliday and Matthiessen, focusing on selected verses from the first book of Masnavi and its English translation by Mojaddedi. Using Halliday's context-based approach to translation as a method for evaluating the translation, the research aims to assess the status of the English rendition. Since meaning cannot be realized without structure, it must first be organized. The thematic structure of a text shows how the author's intended ideas are presented and how elements are linked.

Research Question(s)

The study aims to answer the following research questions:

1. According to Halliday's Functional Theory, how were the theme types

used in this poem of Masnavi and its translation?

2. Considering the comparative analysis of thematic structure in the source and target texts, what changes occurred in the textual meaning of the translated text? And to what extent has the translator been successful in transferring the concepts?

2. Literature Review

Due to the wide range of studies conducted in systemic functional linguistics and the interdisciplinary nature of the present study, the relevant literature is categorized into three areas:

2.1. Studies Related to SFL

Bayat (2016) showed that women preferred simple Themes in Persian writing, while the use of complex Themes increased with higher education levels. Darabi et al. (2020) found that the textual metafunction played a key role in cohesion within ESP textbooks and that author nationality was not a suitable criterion for textbook selection.

2.2. Studies Related to Literature

Safarzadeh (2010) confirmed the potential of SFL to distinguish stylistic features in different poetic texts. Eshani and Rezaei Laksar (2016) reported a higher frequency of compound Themes in authentic Khayyam quatrains and more marked Themes in the attributed ones.

Mostafavi and Sanati (2016), in their analysis of “Nimkat-e-Roberoo,” noted that the frequent use of material processes reflected the narrative style of the story. They also classified zero subject pronouns as unmarked Themes, consistent with Persian’s syntactic tendency to omit subjects at the beginning

of clauses.

Khatibi and Alavi-Moghaddam (2017) observed a higher occurrence of textual Themes than interpersonal ones and classified Zero subject pronouns as unmarked Themes.

2.3. Studies Related to Translation

Zecquan (2003) presented Halliday's register variables (field, tenor, and mode) as effective tools for evaluating translation quality. Manfredi (2011) demonstrated the pedagogical value of SFL in both analytical and practical aspects of translation instruction. Najafi Dehkordi (2018) found that most errors in Persian Translations of MA students occurred in transferring ideational meaning, then in interpersonal and textual ones, confirming the usefulness of Halliday's three-level meaning model in translation training and assessment quality. The innovation of the present study is applying Halliday and Matthiessen's systemic functional theory to analyze the thematic structure of selected verses from Rumi's Masnavi and their corresponding English translation. By focusing on textual meaning and the translator's adherence to the source text's style, the study provides practical implications for translation analysis evaluation, and instruction.

3. Methodology

This descriptive-analytical study applies Halliday and Matthiessen's model of SFL to compare thematic structures in Persian verses from the first book of Rumi's Masnavi and their English translation by Mojaddedi. The Persian text was interpreted using Zamani's commentary (2019). The research procedure was as follows: first, the Persian verses and their English translation were divided into their constituent clauses. Then, the types of Themes used in each Persian clause and its corresponding English translation were identified, based on Halliday's classification, considering whether they were simple or

complex, marked or unmarked. A comparative analysis was then conducted for each pair of clauses. In the final step, the overall frequency of Theme types in the source and target texts was compared. Based on Halliday's functional equivalence approach in translation, the translator's success in maintaining functional balance related to thematic structure and achieving maximum transfer of textual meaning was evaluated.

4. Results

Based on the conducted analyses, it can be concluded that Halliday's textual metafunction is applicable as a tool for text analysis in the Persian language. According to the findings, experiential Themes account for 93.75% of the clauses in the original Persian poem and 81.25% in the English translation. The frequency of compound Themes was 1 in the Persian text and 3 in the translation. All four instances were Type I and unmarked compound Themes. Only 37.5% of experiential Themes in the original and 18.75% in the translation were marked. The remaining Themes were unmarked.

The 12.5% decrease in experiential Themes in the translation indicates that the translator, in some cases, rendered experiential Themes as compound Themes. The translator preserved 90% of the unmarked Themes from the original text in the translation. This indicates a successful transfer of meaning in those lines. However, in 66.6% of the cases, the translator rendered marked Themes from the source text as unmarked in the translation. This shift resulted in the loss of the textual emphasis originally intended by the author.

These findings highlight that the translator's lack of attention to the author's use of Theme types leads to shifts in functional realization and can alter the textual meanings associated with thematic structure and markedness. It limits the achievement of functional equivalence. Awareness of source text structure is essential in translating literary works like Rumi's *Masnavi*, where accurate meaning transfer is especially critical.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

دوماهنامه بین‌المللی

د ۱۵، ش ۶ (پیاپی ۸۱)، مهر و آبان ۱۴۰۴، صص ۱۷۷-۲۱۲

مقاله پژوهشی

<https://lrr.modares.ac.ir/article-14-61573-fa.html>

بررسی مقایسه‌ای ساخت موضوعی شعری از مثنوی مولوی و ترجمه انگلیسی آن براساس نظریه نقش‌گرای هلیدی

زهره آسوده^۱، مرضیه صناعتی^{۲*}، طاهره ایشانی^۳، فاطمه سیدابراهیمی‌نژاد^۴

۱. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی همگانی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. استادیار زبان‌شناسی، پژوهشکده زبان‌شناسی، کتبه‌ها و متون، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران.

۳. دانشیار ادبیات، پژوهشکده زبان و ادبیات، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران.

۴. استادیار گروه زبان انگلیسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۷/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۳/۱

چکیده

مسئله تحقیق این است که مترجم تا چه حد کارکرد (نقش) متن مبدأ را در نظام متن مقصد، حفظ و از سبک متن مبدأ در انتقال معنا تبعیت کرده است؟ پژوهش براساس نقش‌گرایی نظام‌مند هلیدی و متیسن و با روش توصیفی - تحلیلی انجام شد. هدف نگارندگان این بود که در چارچوب فرآیند نقش‌گرای متن، به بررسی مقایسه‌ای ساخت موضوعی در متون شعری از دفتر اول مثنوی مولوی و ترجمه انگلیسی آن از جاوید مجددی بپردازند و به سؤالات زیر پاسخ دهند:

۱. بر اساس نظریه نقش‌گرای هلیدی، انواع آغازگر در متون این شعر مثنوی مولوی و ترجمه انگلیسی آن کدامند؟
۲. با توجه به تحلیل مقایسه‌ای ساخت موضوعی در متون مبدأ و مقصد، چه تغییراتی در معنای متنی شعر ترجمه، رخ داده و مترجم تا چه حد در انتقال مفاهیم، موفق بوده است؟

مطابق مدل هلیدی، بسامد کاربرد آغازگرهای تجربی و مرکب و نیز فراوانی انواع نشان‌دار و بی‌نشان آن‌ها در بندهای شعر مثنوی و متن ترجمه محاسبه شدند. مترجم در ترجمه ۹۰ درصد از بندهای حامل آغازگر بی‌نشان، موفق بوده است، ولی در ترجمه ۶۶/۶ درصد از موارد بندهای حامل آغازگر نشان‌دار، با عدم رعایت سبک متن مبدأ در نشان‌داری آغازگر، و ترجمه آن‌ها به بندهایی بی‌نشان، در انتقال معنا و تأکید مورد نظر نویسنده، موفقیت کم‌تری داشته است. بر اساس دیدگاه «معادل نقش‌بنیاد هلیدی در ترجمه»، شباهت در به‌کارگیری انواع آغازگر در متن مبدأ و ترجمه، می‌تواند نشان‌دهنده تبعیت مترجم از سبک متن مبدأ در انتقال معنای متنی در مسیر نیل به معادل کارکردی در ترجمه باشد.

E-mail: m.sanaati@richt.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

متن مبدأ و ترجمه، می‌تواند نشان‌دهنده تبعیت مترجم از سبک متن مبدأ در انتقال معنای متنی در مسیر نیل به معادل کارکردی در ترجمه باشد.

واژه‌های کلیدی: رویکرد نقش‌گرایی هلیدی، آغازگر بی‌نشان، آغازگر نشان‌دار، مثنوی مولوی، ترجمه مجدّی.

۱. مقدمه

پیشرفت روزافزون تکنولوژی و دانش در دنیای مدرن امروزی، بشر را ناگزیر می‌کند که برای درک دانش و فرهنگ مردم کشورهای دیگر و توانایی برقراری ارتباط با آن‌ها، از ترجمه بهره بگیرد. از آنجا که هدف از ترجمه، انتقال معنا به متن مقصد و از آن به مخاطب است، همیشه بخش عمده‌ای از فرایند مقابله متن اصلی با متون ترجمه بدین منظور صورت می‌گیرد که آیا کارکرد (نقش) متن مبدأ در نظام مقصد نیز حفظ شده است یا خیر؟ گاهی بعد از بررسی مقایسه‌ای، ناهمخوانی‌هایی را در دلالت عناصر متون مبدأ و مقصد در سطوح گوناگون، مشاهده می‌کنیم. با توجه به این مسئله اساسی، یافتن راهکاری زبان‌شناختی که مترجم بتواند با لحاظ کردن چارچوب علمی آن در انجام رسالت انتقال معنا موفق‌تر باشد، حائز اهمیت است. نظریه نقش‌گرایی مایکل هلیدی^۱ با توجه خاص روی سه لایه مختلف معنا یعنی معنای اندیشگانی^۲، بینافردی^۳ و متنی^۴، جهت تحلیل متن و نیز برداشتی صحیح از متن و انتقال دقیق‌تر معنای زبان مبدأ به زبان مقصد توسط مترجم، نظریه‌ای کارآمد است.

از سوی دیگر، مثنوی مولوی از مفاخر بزرگ ادبی و فرهنگی ایران است که به سبک تعلیمی و پیرامون موضوعات مختلف عرفان و عشق، سروده شده و از قرن هجدهم میلادی تاکنون، بارها به زبان‌های مختلف به‌ویژه زبان انگلیسی ترجمه شده است. روند ترجمه مثنوی در دو دهه اخیر شتاب بیشتری به خود گرفته است؛ چنان‌که هم از لحاظ کمیت و کیفیت و هم از نظر طیف وسیع علاقه‌مندان و شیفتگان مولانا در اقصی نقاط جهان، جایگاهی منحصربه‌فرد یافته است. هر چه ترجمه این گونه متون و انتقال مفاهیم آن‌ها با کیفیت بهتری صورت گیرد، در شناسایی ادبیات فاخر کشورمان به هم‌نوعان خود موفق‌تر خواهیم بود؛ بنابراین انجام این قبیل پژوهش‌ها برای دستیابی به روابطی موفق‌تر با جوامع دیگر، ضروری به نظر می‌رسند. یکی از جدیدترین ترجمه‌های مثنوی، ترجمه منظوم مجدّی^۵ (2004) است که در عین رعایت امانت و انتقال حداکثری مفاهیم مثنوی، به دلیل رعایت اسلوب شاعرانه، ارتباط بهتری بین مولانا

و مخاطب انگلیسی زبان برقرار می‌کند.

نگارندگان در این پژوهش قصد دارند تا در چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی^۶ و متیسن^۷ و تحلیل فرانش متنی، به بررسی مقایسه‌ای ساخت موضوعی^۸ (مبتدایی) در متون شعری با عنوان «خلیفه که در کرم در زمان خود از حاتم طایی گذشته بود و نظیر خود نداشت»، از دفتر اول مثنوی مولوی و ترجمه انگلیسی آن از مجدّی بپردازند و از دیدگاه معادل^۹ نقش‌بنیاد یا تحلیل سیاق^{۱۰} کلام هلیدی در ترجمه به‌عنوان روشی جهت بررسی وضعیت ترجمه انگلیسی این شعر بهره گیرند و در این راستا به سؤالات زیر پاسخ دهند:

۱- براساس نظریه نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی، انواع آغازگر^{۱۱} (مبتدا) در متون این شعر مثنوی مولوی و ترجمه انگلیسی آن کدامند؟

۲- با توجه به تحلیل مقایسه‌ای ساخت موضوعی در دو متن مبدأ و مقصد، چه تغییراتی در لایه معنای متنی شعر ترجمه، رخ داده است؟ و در این راستا، مترجم تا چه حد در انتقال مفاهیم، موفق بوده است؟

از آنجایی که معنا به شکل خام و انتزاعی خود نمی‌تواند تحقق‌صوری پیدا کند و ابتدا باید به شکل «ساختار» درآید و ساخت آغازگری - پایان‌بخشی در هر متن، نشان‌دهنده شیوه بیان^{۱۲} مفاهیم مد نظر نویسندگان و نحوه آرایش زنجیره‌ای عناصر متن است؛ لذا درک و توجه به ساخت موضوعی متن در دریافت دقیق پیام آن، اهمیتی ویژه دارد.

در پژوهش حاضر، بعد از پرداختن به برخی از مطالعات مرتبط در بخش پیشینه، مبانی نظری تحقیق که شامل کلیتی از دستور نظام‌مند نقش‌گرای هلیدی و متیسن و انواع آغازگر در فرانش متنی هلیدی هستند، مطرح شده‌اند. در ادامه، بخش تجزیه و تحلیل داده‌ها، به مقایسه بسامد کاربرد انواع آغازگر در متون شعر مذکور و ترجمه انگلیسی آن، پرداخته است و در انتها نتایج به‌دست آمده در جدول و نمودار، ارائه شده و پرسش‌های تحقیق، پاسخ داده شده‌اند.

۲. پیشینه تحقیق

با توجه به گستردگی آثار موجود در قالب نقش‌گرایی و عنوان پژوهش حاضر و ماهیت بین‌رشته‌ای آن،

پیشینه مورد بررسی و مرتبط با این پژوهش در سه بخش تنظیم شده است:
آثار مرتبط با نقش‌گرایی، آثار مرتبط با ادبیات و آثار مرتبط با ترجمه.

۱-۲. آثار مرتبط با نقش‌گرایی

بیات (۱۳۹۵) در پایان‌نامه ارشد خود، بسامد انواع آغازگر را در ۵۷۰ بند از نوشتار فارسی‌زبانان زن و مرد، در رده‌های تحصیلی مختلف و از لحاظ فرانش متن هلیدی بررسی کرده و به نتایج زیر رسیده است: عنصر تجربی^{۱۲} شرکت‌کننده اصلی، بیشترین بسامد را در ساختار آغازگرهای ساده و مرکب^{۱۴} در نوشتار فارسی دارد و زنان، تمایل بیشتری به استفاده از آغازگر ساده در نوشتار خود دارند و با افزایش میزان تحصیلات، میزان استفاده از آغازگر مرکب نیز افزایش می‌یابد.

دارابی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله خود، ساخت موضوعی ۳۲ متن خواندنی را از کتب زبان تخصصی گرایش‌های علوم انسانی و مهندسی انتشارات سمت و کتب هم‌سان از نویسندگان غیرایرانی تحلیل کردند و نتیجه گرفتند که مؤلفان به اثربخشی فرانش متن به منزله ابزاری در انسجام^{۱۵} متن و میزان بهره‌وری از آن در تفکیک ژانرهای مختلف دانشگاهی توجه دارند و انتخاب کتب درسی بر مبنای ایرانی بودن یا غیرایرانی بودن نویسنده، معیار مناسبی نیست.

۲-۲. آثار مرتبط با ادبیات

صفرزاده (۱۳۸۹) در پایان‌نامه خود، ۶۰ بیت از مثنوی به‌عنوان اثری تعلیمی و ۴۷ بیت از غزلیات شمس را به‌عنوان کاری غنایی انتخاب کرده و به بررسی نظام تعدی، ساختار وجهی و ساختار موضوعی در این اشعار پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان داد که رویکرد سیستمی نقشی قادر است ویژگی‌های معنایی یک اثر ادبی را بیرون بکشد و بین دو گونه ادبی (تعلیمی و غنایی)، تمایز قائل شود.

ایشانی و رضایی لاکسار (۱۳۹۵) در مقاله‌ای، ساخت موضوعی بیست رباعی اصیل و بیست رباعی منسوب به خیام را در چارچوب نقش‌گرایی هلیدی بررسی و مقایسه کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که میزان کاربرد آغازگرهای مرکب در رباعیات اصیل و بسامد آغازگرهای نشان‌دار^{۱۶} در رباعیات منسوب، بیشتر است.

مصطفوی و صناعتی (۱۳۹۵) در مقاله «بررسی سبکی یک داستان کوتاه معاصر از منظر نقش‌گرایی

هلیدی» با تحلیل سه فرانقش متنی، تجربی و بینافردی در داستان کوتاه «نیمکت روبرو» از رویا پیرزاد به سبک‌شناسی این داستان کوتاه پرداخته و نتیجه گرفته‌اند که با توجه به روایی بودن سبک داستان، کاربرد وجه خبری و زمان گذشته در آن فراوان است و وجود تعداد زیاد افعال به صورت فرایند مادی حاکی از این است که نویسنده، قصد بیان رویدادها و وقایع را دارد. آن‌ها، فاعل پنهان را آغازگر بی‌نشان بند در نظر گرفته‌اند و علت کاربرد زیاد آن در این داستان را تمایل زبان فارسی به حذف فاعل در ابتدای جمله دانسته‌اند.

خطیبی و علوی‌مقدم (۱۳۹۶) در مقاله‌ای به بررسی انواع آغازگر (ساده/ مرکب، بی‌نشان/ نشان‌دار) و میزان بسامد آن‌ها در بخش‌هایی از متن کتاب «عبرالعاشقین» روزبهان بقلی پرداخته‌اند تا به کشف نظام معنایی متن، دست یابند. نویسندگان به این نتیجه رسیده‌اند که درصد وقوع آغازگر متنی، بسیار بیش‌تر از آغازگر بینافردی است و این امر، نشان‌دهنده انسجام و هماهنگی بندهاست. به اعتقاد آن‌ها، آغازگرها در زبان، معنامند هستند، زیرا شیوه بیان و چگونگی شروع یک موضوع در انسجام متن و درک آن توسط مخاطب، تأثیر زیادی دارد. این مقاله، مانند پژوهش حاضر، ضمیر فاعلی محذوف را آغازگر بی‌نشان، تلقی کرده است.

۳-۲. آثار مرتبط با ترجمه

لویی زکوآن^{۱۷} (۲۰۰۳) در مقاله خود به توصیف روش تحلیل سیاق کلام هلیدی پرداخته است و معتقد است که مبنای دستور زبان هلیدی، مفهوم مهم نقش است و از آنجایی که عمل ترجمه در بافتار موقعیتی و اجتماعی رخ می‌دهد، هلیدی با استفاده از سه متغیر سیاق یعنی موضوع سخن^{۱۸}، عاملان سخن^{۱۹} و شیوه بیان، سعی دارد تا ترجمه را به بافت اجتماعی پیوند زند. لویی زکوآن معتقد است که نظریه سیاق کلام هلیدی، راهکاری مفید در ارزشیابی و آموزش فرایند ترجمه است. این مقاله، گرچه تحقیقی توصیفی است، در مبحث تحلیل شیوه بیان متن از زاویه فرانقش متنی هلیدی با پژوهش حاضر، مرتبط و همسو است.

مانفردی^{۲۰} (۲۰۱۱) در مقاله خود، سه متن مختلف انگلیسی و ترجمه ایتالیایی این متن‌ها را انتخاب کرده است. وی در متن اول، گذرایی^{۲۱} و وجه‌نمایی، در متن دوم، سیستم ارزیابی و در متن سوم، ساخت آغازگر -پایان بخش را بررسی کرده و نتیجه گرفته است که چارچوب نظری نقش‌گرای نظام‌مند می‌تواند به‌عنوان

ابزاری فعال در آموزش ترجمه، هم از نظر تحلیلی و هم از بُعد تمرین عملی، مورد استفاده قرار گیرد. نجفی دهکردی (2018) در مقاله‌اش، متنی انگلیسی را به ۱۵ دانشجوی ارشد ترجمه داد تا به فارسی برگردانند. وی پس از تحلیل معانی اندیشگانی، بینافردی و متنی در ترجمه‌ها با بررسی سیستم‌گذاری، وجهیت و ساخت آغازگری - پایان‌بخشی در آن‌ها مشاهده کرد که بیشترین درصد خطاهای دانشجویان در انتقال معنای اندیشگانی متن مبدأ و بعد از آن به ترتیب در معانی بینافردی و متنی بود و نتیجه گرفت که مدل تحلیل معنای سه‌سطحی هلیدی می‌تواند ابزاری برای تمرین و آموزش ترجمه و معیاری برای ارزیابی آن باشد.

نوآوری پژوهش حاضر این است که از نظریه نقش‌گرایی هلیدی و متیسن و دیدگاه نقش‌بنیاد هلیدی به معادل در ترجمه و تحلیل مقایسه‌ای ساخت موضوعی متون شعر مثنوی مولوی و ترجمه انگلیسی آن جهت بررسی معادل در معنای متنی و تبعیت مترجم از سبک متن مبدأ استفاده کرده است. نتایج این پژوهش می‌تواند در تحلیل انتقال معنا در ترجمه، نقد و آموزش ترجمه به کار رود.

۳. مبانی نظری پژوهش

مبانی نظری پژوهش که در دو بخش، تنظیم شده، پس از معرفی دستور نقش‌گرایی هلیدی و متیسن، و اشاره به رویکرد سیاق کلام هلیدی و دیدگاه نقش‌بنیاد وی درباره معادل در ترجمه، به ساخت موضوعی در فرانقش متنی هلیدی و انواع آغازگر از دیدگاه وی پرداخته است.

۳-۱. دستور نظام‌مند نقش‌گرا

این مدل دستوری که در بین نظریه‌های نقش‌گرا جامعیت بیشتری دارد، در دهه ۱۹۶۰ توسط هلیدی توسعه یافت. در رویکرد هلیدی، زبان، شبکه‌ای از نظام‌ها یا گزینه‌های جایگزین هم برای ساخت معناست و معنا در سه فرانقش اصلی، تجلی می‌یابد. بازنمایی تجربه از طریق فرانقش اندیشگانی، رمزگذاری تعامل از طریق فرانقش بینافردی و سازماندهی نقش‌های پیشین در یک کل منسجم از طریق فرانقش متنی صورت می‌گیرد. سطوح سه‌گانه معنا در هر متنی در آن واحد، عمل می‌کنند (Halliday & Matthiessen, 2014, pp. 30-31) و واحد مورد مطالعه معنا نیز بند است. اصطلاح «سیاق» ناظر بر گوناگونی‌های زبانی مرتبط با کاربرد زبان است. هلیدی با توجه به نقش‌ها و معناهای همگانی زبان، به تبیین بافت

موقعیتی یا سیاق کلام پرداخت و به نحوی متناظر با نقش‌های سه‌گانه زبان، بافت موقعیتی را به ترتیب، متشکل از سه سازه موضوع سخن، عاملان سخن و شیوه بیان دانست (Thompson, 2014, p. 40). در این نظریه، مقوله‌های دستوری با توجه به معنایی که دارند، توصیف می‌شوند، Halliday & Matthiessen (2014, p. 10). همین نگاه رویکرد نقش‌گرای نظام‌مند که زبان را منبع بالقوه‌ای از معنا قلمداد می‌کند، در ارتباطی تنگاتنگ با مطالعات ترجمه قرار می‌گیرد (Manfredi, 2011, p. 49).

از سوی دیگر، در سراسر تاریخ ترجمه، هدف مترجمان به‌ویژه مترجمان ادبی این بوده است که متن اصلی را به متنی برگردانند که بین این دو متن، رابطه تعادل برقرار باشد. محققان ترجمه، درباره مفهوم معادل در ترجمه، دیدگاه‌های مختلفی دارند. یاکوبسن^{۲۲} برای اولین بار به موضوع معادل در ترجمه پرداخت (Munday, 2016, p. 27). طبق نظر وی، پیام متن مبدأ و مقصد، به دو نظام رمزگذاری زبانی متفاوت تعلق دارند و واقعیت را به گونه‌ای مختلف ابراز می‌کنند و حتی در ترجمه درون‌زبانی نیز، تعادل کاملی از طریق ترادف به وجود نخواهد آمد. هر چند که تعادل کامل در ترجمه، امری غیرممکن است، هدف مترجم این است که تا حد ممکن، فرایند انتقال معنا به‌خوبی انجام گیرد. به لحاظ سنتی، ارزیابان ترجمه، اغلب روی یک بعد از معنا یعنی معنای اندیشگانی، به‌ویژه معنای تجربی تمرکز کرده‌اند، اما هلیدی نیل به معادل مرتبط با هر سه مؤلفه معنایی را برای رسیدن به این مقصود، مهم می‌داند و به نظر وی اگر نیل به معنای اندیشگانی معادل در ترجمه، محقق شود و از نظر معانی بینافردی یا متنی، رابطه تعادلی برقرار نشود، انتقال حداکثری معنای متن مبدأ در متن مقصد از طریق ترجمه حاصل نخواهد شد (خان‌جان، ۱۳۹۳، ص. ۱۲۷). رویکرد نقش‌بنیاد هلیدی به مسئله معادل در ترجمه، روش مفیدی برای تحلیل ساختارهای زبان‌شناختی و معنای متن در مطالعات ترجمه زبان‌شناسی‌محور محسوب می‌شود (Munday, 2016, p. 101). فرانش متنی هلیدی شامل دو بخش ساختاری (ساخت موضوعی و ساخت اطلاع^{۲۳}) و غیرساختاری (انسجام و پیوستگی^{۲۴}) است. پژوهش حاضر به تحلیل ساخت موضوعی از فرانش متنی محدود شده است؛ لذا در ادامه به مفهوم ساخت موضوعی پرداخته خواهد شد.

۳-۲. ساخت موضوعی

این ساخت، ساختی گوینده‌محور است و از دو بخش آغازگر و پایان‌بخش^{۲۵} (خبر)، تشکیل شده است.

آغازگر، موضوع اصلی پیام و پایان‌بخش، آن چیزی است که درباره‌ی آغازگر گفته می‌شود. هلیدی آغازگر را با توجه به جایگاه آغازی آن در بند، به پیروی از مکتب زبان‌شناسی پراگ «نقطه‌ی عزیمت پیام و چیزی که جایگاه و سمت و سوی بند را در بافت آن تعیین می‌کند»، تعریف کرده و آن‌چه را که بعد از جداساختن آغازگر از پیام به جا می‌ماند، پایان‌بخش نامیده است (Halliday & Matthiessen, 2014, p. 89). طبق نظر هلیدی، آغازگر که متشکل از یک گروه نواخت مجزاست، در گفتار، با آهنگ، مشخص می‌شود. عنصر آغازین جمله از نظر ادراکی و روان‌شناختی اهمیت زیادی دارد؛ لذا در دستور هلیدی، فاعل در جایگاه آغازین بند را فاعل روان‌شناختی می‌نامند (لطفی‌پور ساعدی، ۱۳۷۱، ص. ۱۸). گوینده یا نویسنده می‌تواند بر اساس اهمیتی که برای هر بخش از پیام خود قائل است، مبتدای مورد نظر خود را انتخاب کند و در این انتخاب، تنوع وجود دارد (فاتحیان، ۱۳۹۲، ص. ۲۹).

۳-۳. انواع آغازگر

هلیدی و متیسن، آغازگرها را از سه زاویه‌ی فرانش‌های زبان، سازه‌های تشکیل‌دهنده و نشان‌داری، دسته‌بندی کرده‌اند (2014, pp. 92-114). آغازگرها براساس فرانش‌های سه‌گانه‌ی هلیدی به انواع آغازگر تجربی یا اصلی، آغازگر متنی و آغازگر بینافردی، تقسیم شده‌اند. اگر اولین سازه‌ی بند، یکی از عناصر شرکت‌کننده، فرایند (فعل) و یا عنصر حاشیه‌ای باشد، آغازگر از نوع تجربی خواهد بود (Thompson, 2014, p. 163). به آغازگر تجربی، موضوعی یا مبتدایی هم می‌گویند. «شرکت‌کننده‌های فرایند»، وابسته‌های اصلی و اجباری فعل اصلی مانند فاعل و مفعول و «عناصر حاشیه‌ای» شامل گروه‌های قیدی (زمان، مکان، حالت) و حرف اضافه‌ای هستند. رایج‌ترین نوع آغازگرها، شرکت‌کننده‌ها هستند. آغازگر بند، همیشه با اولین سازه‌ی آغازگر تجربی به پایان می‌رسد و سازه‌های پس از آن، پایان‌بخش بند به حساب می‌آیند (Halliday & Matthiessen, 2014, p. 105).

معیار بعدی دسته‌بندی آغازگر در دیدگاه هلیدی، سازه‌های تشکیل‌دهنده‌ی آن است. در بندی که آغازگر، فقط شامل یک سازه یا یک گروه مانند گروه اسمی، قیدی و یا حرف اضافه‌ای باشد، آغازگر ساده داریم. هر گاه، آغازگر از دو یا بیش از دو گروه یا عبارت تشکیل شده باشد به نحوی که با آن، یک سازه را بسازد، این آغازگر نیز ساده است. این گونه‌ی متداول، گروه یا عبارتی مرکب را به وجود می‌آورد (فاتحیان، ۱۳۹۲، ص. ۳۴). وقتی آغازگر فقط شامل آغازگر تجربی باشد، از نوع ساده است؛ اما اگر قبل

از آغازگر تجربی بند، آغازگر متنی یا بینافردی یا هر دو بیابند، آغازگر متن، آغازگری مرکب یا چندگانه خواهد بود. گفتنی است که چون عناصر متنی و بینافردی، هیچ نقشی در چپستی پیام و معنای تجربی بند ندارند، نمی‌توانند به تنهایی به‌عنوان آغازگر در نظر گرفته شوند (Thompson, 2014, p. 16).

عناصر متنی که در آغازگر مرکب، مقدم بر آغازگر تجربی قرار می‌گیرند سه نوع آغازگر تداومی (مانند به، خب)، ساختاری^{۲۶} (مانند اگر، و، so) و افزوده پیوندی^{۲۷} (مانند به هر حال، at least) را شامل می‌شوند. عناصر دیگری که در آغازگر مرکب، قبل از آغازگر تجربی واقع می‌شوند، عناصر بینافردی هستند که کارکرد تعاملی دارند و قضاوت گوینده یا نوع نگاه وی را به محتوای کلام نشان می‌دهند. این سازه‌ها، به سه دسته آغازگر ندایی، افزوده وجهی^{۲۸} (مانند احتمالاً، obviously) و آغازگر زمان‌دار یا عامل فعلی خودایستا^{۲۹} (مانند افعال وجهی یا کمکی بایستن، شایستن، can, will) تقسیم می‌شوند (Halliday & Matthiessen, 2014, p. 108).

آغازگرهای مرکب را می‌توان براساس انواع آغازگر متنی یا بینافردی به‌کاررفته در ساختارشان، به‌طور کلی به چهار دسته تقسیم‌بندی کرد (یگانه و صحرایی، ۱۳۹۷، صص. ۳۹-۴۰). آغازگر مرکب نوع اول (متنی + تجربی)، نوع دوم (بینافردی + تجربی)، نوع سوم (متنی + بینافردی + تجربی) و آغازگر مرکب نوع چهارم (بینافردی + متنی + تجربی). به‌طور کلی، بسامد وقوع نوع چهارم آغازگرهای مرکب در مقایسه با انواع قبلی، بسیار کم است. در صورتی که آغازگرهای متنی پیش از آغازگرهای بینافردی و هر دوی آن‌ها پیش از آغازگرهای تجربی واقع شوند، آغازگر مرکب، بی‌نشان^{۳۰} است و در صورتی که در یک آغازگر مرکب، آغازگر بینافردی قبل از آغازگر متنی قرار گیرد، صورت نشان‌دار آن را خواهیم داشت (غفاری‌مهر، ۱۳۸۳، ص. ۴۴)؛ پس، معیار دیگر تقسیم‌بندی آغازگر از نگاه هلیدی، نشان‌داری است. مفهوم نشان‌داری، که در سطوح مختلف زبانی مانند واج‌شناسی، ساخت‌واژی، معنی‌شناسی و دستور در سده اخیر، مورد نظر بوده است، ابتدا توسط تربستکوی^{۳۱} (1939) و یاکوبسن (1941)، در مکتب پراگ مطرح شد. اصطلاح «بی‌نشان» را می‌توان معادل «باقاعده»، «بهنجار» و «عادی»، در نظر گرفت و اصطلاح «نشان‌دار» را معادل «بی‌قاعده»، «نابهنجار» و «استثنایی» دانست. در دستور هلیدی، مفهوم نشان‌داری با «احتمال وقوع»، ارتباط پیدا می‌کند. بندهای نشان‌دار، بسامد وقوع کمتری دارند؛ در حالی که بندهای بی‌نشان، از بسامد وقوع بالاتری برخوردارند. تعیین بی‌نشانی و نشان‌داری در آغازگرها، به نوع وجه بند بستگی دارد (Halliday & Matthiessen, 2014, p. 97).

طبق الگوی هلیدی در بندهای خبری، اگر آغازگر بند با فاعل دستوری، یکی باشد، بی‌نشان است. گاهی ممکن است به اقتضای وضعیت بافتی، عنصری غیر از فاعل در جایگاه آغازگر بیاید و آغازگر نشان‌دار شود (Thompson, 2014, p. 148). به نظر می‌رسد نشان‌دار بودن ساختارهای زبانی، مفهومی نسبی و درجه‌پذیر است (Brown & Yule, 1989, p. 127). هلیدی، ترتیب آرایش سازه‌ای را مبنای تعیین درجه‌ی نشان‌داری بندهای خبری دانسته و بر این اساس، صورت‌های مختلف بند خبری زبان انگلیسی را از لحاظ بسامد وقوع به سه درجه‌ی بی‌نشان، نشان‌دار و نشان‌دارتر، تقسیم کرده است؛ به‌طوری که در یک پیوستار، فاعل در جایگاه بی‌نشان‌ترین، متمم در جایگاه نشان‌دارترین آغازگر و افزوده‌ی حاشیه‌ای (گروه قیدی و یا حرف اضافه‌ای) نیز در میانه‌ی این پیوستار قرار می‌گیرند (Halliday & Matthiessen, 2014, pp. 98-100). زبان فارسی بر خلاف زبان انگلیسی، زبانی ضمیرانداز^{۲۲} است. پایانه‌های فعلی در این زبان، شخص و شمار نهاد را نیز نشان می‌دهند؛ لذا ضمیر فاعلی در بسیاری از بندهای خبری زبان فارسی، حشو به حساب می‌آید. حذف ضمیر فاعلی در این بندها دارای بسامد وقوع بالا و بی‌نشان است. در این پژوهش، ضمیر فاعلی محذوف، در متون شعر مثنوی به‌عنوان آغازگر محذوف بند، در نظر گرفته شده است.

در زبان انگلیسی در بندهای پرسشی قطبی و محتوایی، آغازگر در صورتی نشان‌دار است که عنصری به غیر از عنصر فعلی خودایستا (مانند can, isn't) به همراه فاعل و یا پرسش‌واژه در آغاز بند واقع شود (Thompson, 2014, p. 151). در زبان فارسی نیز اگر سازه‌ای به غیر از پرسش‌واژه مانند قید مکان یا زمان و متمم در جایگاه آغازگر بند پرسشی قرار گیرد، آغازگر، نشان‌دار است.

طبق معیارهای نشان‌داری هلیدی در بندهای امری انگلیسی، فعل، نقش آغازگر بی‌نشان را دارد و چنانچه عنصر دیگری، در جایگاه آغازگر قرار گیرد، آغازگر، نشان‌دار خواهد بود (فاتحیان، ۱۳۹۲، ص. ۴۴). در بندهای امری منفی، آغازگر بی‌نشان شامل عنصر خودایستا (فعل کمکی do به علاوه not) به همراه سازه‌ی بعد از آن یعنی فعل است. صورت معمول و بی‌نشان آغازگر در بند امری فارسی با توجه به لازم و متعدی بودن فعل، تغییر می‌کند. اگر فعل بند، لازم باشد، خود آن فعل به‌عنوان «فرایند» و اگر فعل بند، متعدی باشد، مفعول به‌عنوان «شرکت کننده»، آغازگر بی‌نشان خواهد بود (فهمینیا، ۱۳۸۹، ص. ۴۷). به نظر می‌رسد در بند امری فارسی با فعل لازم به غیر از فعل، سازه‌ی متمم هم می‌تواند در نقش آغازگر بی‌نشان واقع شود و بسامد بالای وقوع این سازه در ابتدای بند امری در زبان فارسی، دلیل

بی‌نشان بودن این آغازگر است. ضمیر «تو» یا «شما»، در حالت معمول و بی‌نشان در بند امری فارسی و انگلیسی، محذوف است. در صورتی که این ضمیر به شکل ضمیر آشکار در بند، نمود پیدا کند، نقش آغازگر نشان‌دار را ایفا خواهد کرد. در زبان انگلیسی، در وجه تعجبی، یک عنصر پرسش‌واژه‌دار تعجبی (گروه اسمی یا قیدی)، آغازگر تجربی بی‌نشان در این وجه را تشکیل می‌دهد (Halliday & Matthiessen, 2014, p. 101). در زبان فارسی نیز مانند زبان انگلیسی، هر گاه سازه‌ای به غیر از عنصر پرسشی تعجبی، در نقش آغازگر بند واقع شود، آن سازه، آغازگر نشان‌دار خواهد بود.

هلیدی و متیسن، سه نوع فاعل روان‌شناختی یا آغازگر، دستوری یا نهاد و منطقی یا کنش‌گر را در جمله مشخص کرده‌اند (Thompson, 2014, p. 34). در یک بند بی‌نشان، این سه نقش بر هم منطبق می‌شوند ولی در بند نشان‌دار، هر یک از سه فاعل یادشده در جایگاه جداگانه‌ای در بند قرار می‌گیرند (Halliday & Matthiessen, 2014, p. 80): مانند:

<i>The Duke</i> آغازگر / نهاد / کنش‌گر	Gave my aunt	this teapot	
<i>This teapot</i> آغازگر	My aunt	Was given by	<i>The Duke</i> کنش‌گر

در بندهای مرکب هم‌پایه، آغازگر در هر بند، مستقل از بند دیگر تعیین می‌گردد. در بندهای مرکب ناهم‌پایه، وقتی که بند پیرو قبل از بند پایه، قرار گیرد، کل بند پیرو، به‌عنوان آغازگر بند مرکب عمل می‌کند. هنگامی که بند پایه در ابتدای جمله بیاید، آغازگر آن بند آغازگر بند مرکب به حساب می‌آید (Thompson, 2014, p. 160). در این مرحله، قبل از تحلیل مقایسه‌ای شعر مثنوی و ترجمه انگلیسی آن، ابتدا روش کار در تحلیل، ذکر خواهد شد.

۴. روش تحقیق

این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی انجام گرفته و بر اساس نظریه نقش‌گرایی هلیدی و متیسن، ساخت موضوعی در فرانش متنی هلیدی را در متون شعری از دفتر اول مثنوی مولوی و ترجمه انگلیسی آن از مجدی، تحلیل کرده است. نگارندگان، برای تفسیر شعر مثنوی از شرح جامع مثنوی مولوی، دفتر اول، نوشته کریم زمانی (۱۳۹۸) به‌عنوان کتابی مرجع بهره برده‌اند.

روش کار بدین ترتیب است که ابتدا متون شعر مثنوی و ترجمه انگلیسی آن را به بندهای تشکیل‌دهنده آن‌ها، تقسیم می‌کنیم. سپس چگونگی کاربست انواع آغازگر را در هر یک از بندهای شعر فارسی و ترجمه آن، طبق تقسیم‌بندی هلیدی یعنی از نظر ساده یا مرکب بودن و بی‌نشان یا نشان‌دار بودن آغازگر، مشخص می‌کنیم و به تحلیل مقایسه‌ای آغازگر در هر بند فارسی و بند ترجمه انگلیسی نظیرش می‌پردازیم. در مرحله آخر، با مقایسه بسامد انواع آغازگر در کل متن مبدأ و مقصد براساس رویکرد هلیدی به معادل در ترجمه، موفقیت مترجم را در رعایت تعادل کارکردی مرتبط با ساخت موضوعی و نزدیک شدن به انتقال حداکثری معنای متنی بررسی می‌کنیم.

۵. تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این بخش، بعد از بررسی ساخت موضوعی در هر بند از متن شعر و بند ترجمه‌اش و تحلیل مقابله‌ای این ساخت در آن‌ها، فراوانی انواع آغازگر در کل شعر مثنوی و ترجمه با هم مقایسه شده‌اند.

– متن شعر شماره ۱: «قصه خلیفه که در کرم در زمان خود از حاتم طایی گذشته بود و نظیر

خود نداشت»

یک خلیفه بود در ایام پیش	کرده حاتم را غلام جود خویش
رایت اکرام و داد افراشته	فقر و حاجت از جهان برداشته
بحر و داد از بخشش‌اش صاف آمده	داد او از قاف تا قاف آمده
در جهان خاک، ابر و آب بود	مظهر بخشایش وهاب بود
از عطایش بحر و کان در زلزله	سوی جودش قافله بر قافله
قبله حاجت، در و دروازه‌اش	رفته در عالم به جود، آوازه‌اش
هم عجم هم روم هم ترک و عرب	مانده از جود و سخایش در عجب
آب حیوان بود و دریای کرم	زنده گشته هم عرب زو هم عجم

– متن شعر شماره ۲ (ترجمه انگلیسی شعر):

"The story of the phaliph who surpassed Hatem Tai in generosity for his own time, and was peerless then"

There was a caliph once in history
The flag of generosity he'd raise,
His generous deeds produced pearls in the sea

Who seemed superior to Hatem Tai
Eradicating need through his kind ways,
And stretched around the world repeatedly

He was like clouds or rainfall for dry land, Thus representing God's own giving hand;
His gifts made deepest mines and oceans quake The route to him all caravans would take.
The needy turned towards his door in prayer News of his generous ways spread everywhere
Persians, Greeks, Arabs, Turks, with eyebrows raised, By his munificence were left amazed
Water of Life and sea of kindness too Through him all humans were soon born
Anew

۱-۵. تحلیل مقایسه‌ای ساخت موضوعی در بندهای ۱-۱۶ متون اشعار شماره ۱ و ۲ (آغازگرها ایتالیک و بولد شده‌اند):

شعر ۱: بند ۱	یک خلیفه	بود در ایام پیش
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی‌نشان، فاعل	پایان‌بخش

شعر ۱: بند ۲	(او)	کرده حاتم را غلام جود خویش
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی‌نشان، ضمیر فاعلی محذوف	پایان بخش

شعر ۲: بند ۱	<i>There was</i>	A caliph once in history
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی‌نشان	پایان‌بخش

شعر ۲: بند ۲	<i>Who</i>	seemed superior to Hatem Tai
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی‌نشان	پایان‌بخش

در بند ۱ شعر فارسی، «یک خلیفه» در ابتدای بند آمده و فاعل بند است؛ لذا آغازگر بی‌نشان است. سازه‌های بعد از آن از جمله فرایند وجودی «بود»، پایان‌بخش هستند. مترجم در ترجمه این بند با استفاده از ساختار "there was" در ابتدای جمله، بند را با آغازگر بی‌نشان شروع کرده است. گفتنی است که هلیدی، "there" را آغازگر دانسته، ولی تامپسون، "there was" را آغازگر نامیده است و عقیده دارد "there"، به تنهایی، محتوای فاعلی ندارد. در این پژوهش، از نظر تامپسون بهره گرفته‌ایم. "A caliph" once in history در بند ترجمه، پایان‌بخش بند است. به نظر می‌رسد تفاوت در ساخت موضوعی بندهای

مبدأ و مقصد به علت تفاوت ساختاری در نحو دو زبان است و مترجم در انتقال معنای مرتبط با این ساخت در ترجمه، موفق بوده است.

با مقایسه جدول تحلیل ترکیب ساختاری فرانقش متنی در بند دوم شعر فارسی و انگلیسی درمی‌یابیم که آغازگر در هر دو بند فارسی و انگلیسی، بی‌نشان است. در بند ۲ فارسی، با توجه به ضمیر انداز بودن این زبان، ضمیر فاعلی محذوف (او)، آغازگر بی‌نشان به حساب می‌آید و کل بند «کرده حاتم را غلام جود خویش»، پایان‌بخش است. اگر چه این بند با فعل شروع شده است. مترجم با توجه به این نکته، بند ترجمه را با آغازگر بی‌نشان شروع کرده و فاعل محذوف (او) را به ضمیر موصولی who ترجمه کرده است. "a caliph" مرجع ضمیر who است. وی با توجه کافی به ساخت موضوعی بند مبدأ در انتقال معنای ارتباطی حاصل از آن در ترجمه این بند موفق بوده است.

شعر ۱: بند ۳	(او)	رایت اکرام و داد افراشته
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی‌نشان، ضمیر فاعلی محذوف	پایان بخش

He 'd raise	<i>The flag of generosity</i>	شعر ۲: بند ۳
پایان بخش	آغازگر تجربی، ساده، نشان‌دار، متمم	ساخت موضوعی

در بند ۳ متن شعر فارسی نیز ضمیر فاعلی «او»، فاعل محذوف و آغازگر بی‌نشان است و سازه‌های «رایت اکرام و داد افراشته» پایان‌بخش بند را تشکیل می‌دهند. واژه‌های «اکرام و داد» و «افراشته» در پایان‌بخش، دربردارنده معنی ضمنی تأکید تقابلی هستند. مترجم در ترجمه این بند، ترتیب بی‌نشان بند را رعایت نکرده و سازه متمم "the flag of generosity" را به قبل از فاعل و به جایگاه آغازگر انتقال داده است؛ بنابراین با ترجمه آغازگر بی‌نشان به آغازگری نشان‌دار و تغییر در ساخت موضوعی بند، در انتقال معنی ارتباطی آن، چندان موفق نبوده است.

شعر ۱: بند ۴	(او)	فقر و حاجت از جهان برداشته
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی‌نشان، ضمیر فاعلی محذوف	پایان بخش

شعر ۲: بند ۴	(He)	Eradicating need through his kind ways
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی‌نشان، محذوف به قرینه‌ی بند قبل	پایان بخش

در بند ۴ فارسی، ضمیر محذوف «او» فاعل و آغازگر بی‌نشان و بقیه بند یعنی «فقر و حاجت از جهان برداشته»، پایان‌بخش است. فاعل بند ۴ در ترجمه، آغازگر محذوف (he) است که به قرینه بند قبلی، حذف شده است. کل بند ۴ پایان‌بخش است و واژه‌های "raise, Need, Eradicating" حامل تأکید تقابلی هستند. با مقایسه این دو بند در متن فارسی و انگلیسی درمی‌یابیم که مترجم، بند بی‌نشان فارسی را به بندی بی‌نشان در انگلیسی ترجمه کرده و ساخت موضوعی بند ترجمه، تغییری نکرده است.

شعر ۱: بند ۵	بحر و کان	از بخشش‌اش صاف آمده
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، نشان‌دار، کنش‌پذیر در نقش فاعل در بند مجهول	پایان بخش

شعر ۲: بند ۵	His generous deeds	Produced pearls in the sea
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی‌نشان، فاعل	پایان بخش

مترجم، بند نشان‌دار ۵ فارسی را به بندی بی‌نشان در انگلیسی ترجمه کرده است. وی در سطح نحوی، با تغییر بند مجهول ۵ به بندی معلوم در ترجمه، باعث تغییر در ساخت موضوعی و معنی ارتباطی در این بند شده است. در بند مبدأ، «بحر و کان»، که در سطح فرانش اندیشگانی، «کنش‌پذیر» است، آغازگر نشان‌دار بند را تشکیل می‌دهد؛ در صورتی که مترجم در بند ترجمه، "His generous deeds" یعنی «کنش‌گر» را در جایگاه آغازگر بی‌نشان بند قرار داده است. واژه «بخشش» در بند مبدأ در پایان‌بخش است، ولی ترجمه همین واژه در بند ترجمه در قسمت آغازگر آمده است. مترجم در ترجمه این بند از واژه‌های "Produced" و "pearls" استفاده کرده و واژگان مناسبی را که معادل واژگان بند مبدأ باشند، به کار نبرده است. با مقایسه قسمت پایان‌بخش در دو بند مبدأ و مقصد، می‌توان گفت که مترجم با عدم

استفاده از معادل‌های دقیق برای واژگان این قسمت، در انتقال معنی متنی مربوط به ساخت موضوعی، چندان موفق نبوده است.

شعر ۱: بند ۶	داد او	از قاف تا قاف آمده
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی نشان، فاعل	پایان بخش

شعر ۲: بند ۶	And o	Stretched around the world repeatedly
ساخت موضوعی	آغازگر مرکب نوع اول (متنی + تجربی)، بی نشان	پایان بخش

در بند ۶ شعر فارسی، «داد او» آغازگر بی نشان و سازه‌های بعد از آن، پایان بخش بند هستند. از مقایسه بند ترجمه با این بند درمی‌یابیم که مترجم با اضافه کردن سازه افزوده ساختاری "and" که آغازگری متنی است و حذف فاعل، این بند را به بندی بی نشان با آغازگر مرکب، ترجمه کرده است. "and" به علاوی «ضمیر فاعلی محذوفی» که به قرینه بند قبلی و به جای "his generous deeds" در جایگاه آغازگر آمده، آغازگر مرکب نوع اول را تشکیل داده است و سازه‌های بعد از آن، پایان بخش بند هستند. مترجم با ترجمه دو بند مستقل مبدأ به یک بند مرکب هم‌پایه در ترجمه و اضافه کردن واژه "and" به واژگان حامل نقش آغازگر در متن ترجمه، باعث تغییر اندک در ساخت موضوعی بند ۶ شده است. جدا از این تغییر، وی با توجه کافی به بی نشان بودن آغازگر در بند ۶ متن مبدأ و ترجمه معادل این ساخت در بند ترجمه، توانسته است، معنای متنی این بند را به خوبی به متن ترجمه انتقال دهد.

شعر ۱: بند ۷	(او)	در جهان خاک، ابر و آب بود
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی نشان، ضمیر فاعلی محذوف	پایان بخش

شعر ۱: بند ۸	(او)	مظهر بخشایش و هاب بود
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی نشان، ضمیر فاعلی محذوف	پایان بخش

شعر ۲: بند ۷ و ۸	<i>he</i>	Was like clouds or rainfall for dry land	<i>Thus o</i>	Representing God's own giving hand
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی نشان	پایان بخش		
		پایان بخش	آغازگر مرکب نوع اول، بی نشان	پایان بخش

در بند ۷، ضمیر محذوف «او»، فاعل و آغازگر بی نشان و «ابر و آب بود»، پایان بخش است. مترجم با در نظر داشتن ساخت موضوعی بند مبدأ، این بند را به بندی بی نشان ترجمه کرده و توانسته است در ترجمه خود، معنی متنی را به خوبی منتقل کند.

در بند ۸ شعر فارسی هم ضمیر محذوف «او» به علت ضمیرانداز بودن زبان فارسی، آغازگر بی نشان محسوب می شود و «مظهر بخشایش و هاب بود»، پایان بخش این بند است. مترجم، بندهای مستقل ۷ و ۸ متن مبدأ به یک بند مرکب ناهم پایه (پایه + پیرو) ترجمه کرده و با اضافه کردن آغازگر متنی "thus"، بعد از بند پایه از یک آغازگر مرکب نوع اول استفاده کرده است. گفتنی است که در سطح اول تحلیل ساخت موضوعی بند مرکب ترجمه، فاعل *he* که آغازگر بند پایه است، آغازگر کل بند مرکب محسوب می شود و آغازگری تجربی، ساده و بی نشان است. در سطح دوم تحلیل، درون پایان بخش بند مرکب، آغازگر متنی *thus* و ضمیر فاعلی محذوف "*he*" که یک آغازگر تجربی است، یک آغازگر مرکب نوع اول را به وجود آورده اند که بی نشان است. اضافه کردن واژه *thus* در این بند، علاوه بر تغییر در معنی اندیشگانی بند، با تغییر در واژگان حامل نقش آغازگر در بند ترجمه، باعث تغییر در ساخت موضوعی شده است. به جز این تغییر، می توان گفت از آن جا که مترجم یک ساخت بی نشان را به ساختی بی نشان ترجمه کرده، در انتقال معنی مرتبط با ساخت موضوعی فرانقش متنی، موفق بوده و به معادل متنی در ترجمه نزدیک شده است.

شعر ۱: بند ۹	از عطایش	بحر و کان	در زلزله
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، نشان دار، متمم	پایان بخش	

شعر ۲: بند ۹	<i>His gifts</i>	made deepest mines and oceans quake
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی نشان، فاعل	پایان بخش

بند ۹ متن مبدأ بندی با فعل ربطی است. آغازگر بند، با پیشایندسازی متمم بر فاعل، نشان‌دار شده است. متمم «از عطایش»، آغازگر نشان‌دار و بقیه بند، پایان‌بخش بند را تشکیل می‌دهند. مترجم برای ترجمه فرایند ربطی «بود» و مسند «در زلزله» در بند ۹، از فرایندی مادی یعنی "made quake" استفاده کرده و این بند را با استفاده از فاعل "his gifts" در جایگاه آغازگر به بندی بی‌نشان ترجمه کرده است. این آغازگر، ساده و بی‌نشان است و سازه‌های بعد از آن، پایان‌بخش بند هستند. می‌توان گفت که مترجم با تغییر فرایند ربطی به فرایندی مادی در متن ترجمه باعث تغییر در معنای اندیشگانی شده و به علت اسنفاده از آغازگر بی‌نشان به جای آغازگر نشان‌دار متن مبدأ، نتوانسته است مفهوم تأکید مدنظر نویسنده از کاربرد آغازگر نشان‌دار «از عطایش» را به بند ترجمه منتقل کند.

شعر ۱: بند ۱۰	سوی جودش	قافله بر قافله (روان بودند)
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، نشان‌دار، متمم	پایان بخش

شعر ۲: بند ۱۰	<i>The route to him</i>	All caravans would take
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، نشان‌دار، متمم	پایان بخش

در بند ۱۰ شعر فارسی، گروه حرف اضافه‌ای «سوی جودش» به ابتدای بند، انتقال یافته و آغازگر نشان‌دار این بند است. بقیه بند، پایان‌بخش است. مترجم، ترجمه این بند را هم با آغازگر نشان‌دار the route "to him" که نقش متممی دارد، شروع کرده است. بقیه جمله یعنی "all caravans would like"، پایان‌بخش بند است. وی با درنظرداشتن ساخت موضوعی بند مبدأ، و همانندسازی این ساخت در بند ترجمه، توانسته است معنی ارتباطی مرتبط با این ساخت و تأکید مورد نظر را به خوبی به زبان مقصد منتقل کند.

شعر ۱: بند ۱۱	قبله حاجت	در و دروازه‌اش (است)
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، نشان‌دار، متمم	پایان بخش

شعر ۲: بند ۱۱	<i>The needy</i>	Turned towards his door in prayer
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی‌نشان، فاعل	پایان بخش

بند ۱۱ شعر فارسی، بندی اسنادی است که فعل آن به قرینه جملات قبلی حذف شده است. در این بند، مسند «قبله حاجت»، به جایگاه نهاد منتقل شده و آغازگر نشان‌دار بند را تشکیل داده است. نهاد جمله یعنی «در و دروازه‌اش»، پایان‌بخش بند است. "the needy" در بند ترجمه، آغازگر بی‌نشان و سازه‌های بعد از آن، پایان‌بخش بند را تشکیل می‌دهند. مترجم با عدم توجه به ساخت نشان‌دار بند مبدأ، و ترجمه آن به بندی بی‌نشان، ساخت موضوعی بند را دستخوش تغییر نموده و در ترجمه خود، انتقال معنی ارتباطی را به درستی انجام نداده است.

شعر ۱: بند ۱۲	رفته (است)	در عالم به جود، آوازه‌اش
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، نشان‌دار، فعل	پایان بخش

Spread everywhere	<i>News of his generous ways</i>	شعر ۲: بند ۱۲
پایان‌بخش	آغازگر تجربی، ساده، بی‌نشان	ساخت موضوعی

در بند ۱۲ شعر فارسی، «آوازه‌اش»، نقش فاعل بند را بر عهده دارد ولی فعل «رفته» (است)، با انتقال به جایگاه آغازین جمله، آغازگر نشان‌دار بند را تشکیل می‌دهد. بقیه جمله، پایان‌بخش است. "news of generous ways" فاعل بند ترجمه و آغازگر بی‌نشان و بقیه جمله، پایان‌بخش بند است. مترجم، این بند را به بندی بی‌نشان ترجمه کرده است؛ لذا معنی ارتباطی مورد نظر و ساخت موضوعی این بند را به درستی به زبان مقصد، انتقال نداده است. «نشان‌داری یا بی‌نشانی در ساخت موضوعی بند، محتوای گزاره‌ای آن را تغییر نمی‌دهد؛ بلکه محل تأکید و نکته اصلی پیام را جابه‌جا می‌کند» (آلگونه‌جونقانی، ۱۳۹۵، ص. ۲۷۳)، در این بند نیز، مترجم با عدم رعایت امانت‌داری در شیوه بیان متن مبدأ در ترجمه خود، در انتقال بخشی از معنی این بند، ناموفق بوده است؛ هرچند، محتوای گزاره‌ای بند تغییری نکرده است.

شعر ۱: بند ۱۳	هم عجم هم روم هم ترک و عرب	مانده از جود و سخایش در عجب
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی نشان، فاعل	پایان بخش

شعر ۲: بند ۱۳	<i>Persians, Greeks, Arabs, Turks</i>	With eyebrows raised by his munificence were left amazed
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی نشان، فاعل	پایان بخش

بند ۱۳ شعر فارسی، بندی بی‌نشان است که با فاعل، آغاز شده؛ لذا این فاعل، آغازگر بی‌نشان و بقیه جمله، پایان بخش بند است. مترجم با توجه کردن به ساخت موضوعی بند مبدأ، ترجمه را نیز با فاعل یعنی آغازگر بی‌نشان شروع کرده است. وی، عبارت حرف اضافه‌ای "with eyebrows" را برای تأکید بیشتر بر فرایند رفتاری «تعجب کردن»، به ترجمه خود اضافه کرده است. این عبارت در بند مبدأ، معادلی ندارد؛ لذا به نظر می‌رسد وجود آن در بند ترجمه، ضرورتی ندارد و با تغییر در قسمتی از پایان بخش بند مبدأ، ساخت متنی بند مبدأ را دستخوش اندکی تغییر کرده و به همان میزان، از مسیر رسیدن به معادل متنی مد نظر هلیدی در ترجمه دور شده است.

شعر ۱: بند ۱۴	(او)	آب حیوان بود
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی نشان، ضمیر فاعلی محذوف	پایان بخش

شعر ۲: بند ۱۴	(He)	(was) Water of life
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، بی نشان، فاعل محذوف به قرینه	پایان بخش

در بند ۱۴ شعر فارسی، ضمیر فاعلی محذوف «او»، آغازگر بی‌نشان و بقیه بند یعنی «آب حیوان بود»، پایان بخش است. بند ترجمه بندی بی‌نشان است که آغازگر آن (he)، به قرینه متنی، حذف شده است. "water of life"، سازه پایان بخش بند است. به نظر می‌رسد ساخت موضوعی بند مبدأ تغییری نکرده است و مترجم در انتقال معنی متنی مرتبط با ساخت موضوعی بند مبدأ، در مسیر رسیدن به معادل متنی، پیش رفته است.

شعر ۱: بند ۱۵	و Ø (او)	دریای کرم (بود)
ساخت موضوعی	آغازگر مرکب نوع اول (متنی + تجربی)، بی‌نشان	پایان بخش

(was) Sea of kindness	And (he)	شعر ۲: بند ۱۵
پایان بخش	آغازگر مرکب نوع اول (متنی + تجربی)، بی‌نشان	ساخت موضوعی

بند ۱۵ شعر فارسی با افزوده ساختاری «و» که یک آغازگر متنی است، شروع شده و پس از آن، ضمیر فاعلی محذوف «او» را داریم که آغازگری تجربی است؛ بنابراین در این بند از یک آغازگر مرکب نوع اول یعنی «و Ø» استفاده شده که بی‌نشان است و «دریای کرم»، پایان‌بخش بند است. در بند ترجمه، واژه‌های "he" و "was" به قرینه بافت متن حذف شده‌اند. عنصر متنی "and" به همراه ضمیر محذوف (he) یک آغازگر مرکب از نوع اول را تشکیل می‌دهند که بی‌نشان است. عبارت "sea of kindness" که در این بند، نقش مسند را دارد، پایان‌بخش بند ترجمه را تشکیل می‌دهد. مترجم، آغازگر مرکب و بی‌نشان در متن مبدأ را به آغازگری مرکب و بی‌نشان، ترجمه کرده و معنای متنی بند مبدأ را به خوبی به بند ترجمه انتقال داده است.

شعر ۱: بند ۱۶	زنده گشته	هم عرب زو هم عجم
ساخت موضوعی	آغازگر تجربی، ساده، نشان‌دار، فعل	پایان بخش

All humans were soon born anew	Through him	شعر ۲: بند ۱۶
پایان بخش	آغازگر تجربی، ساده، نشان‌دار، افزوده‌ای حاشیه‌ای	ساخت موضوعی

در بند ۱۶ شعر فارسی، فرایند رفتاری «گشته زنده»، قبل از فاعل آمده است؛ لذا در ساخت موضوعی بند، این فعل، آغازگر ساده و نشان‌دار است و فاعل که بعد از آن آمده، پایان‌بخش بند را تشکیل می‌دهد. مترجم، این بند را با آوردن افزوده حاشیه‌ای "through him" به ابتدای جمله و در جایگاه آغازگر، به بندی نشان‌دار، ترجمه کرده است. مترجم، با این‌که بند نشان‌دار مبدأ را به بندی نشان‌دار در متن مقصد ترجمه کرده است، به خاطر عدم توجه به واژه‌ای که در بند مبدأ، نقش آغازگر را پذیرفته، ساخت

موضوعی بند را تغییر داده است؛ به عبارت دیگر، در بند مبدأ، فعل و در بند مقصد، افزوده حاشیه‌ای دربردارنده معنی ضمنی تأکید هستند و این تأکید به درستی به بند ترجمه منتقل نشده است. به نظر می‌رسد که کاربرد واژه "soon" در بند ترجمه، ضرورتی ندارد؛ زیرا معادلی در بند مبدأ ندارد و با تغییر در واژگان پایان‌بخش، ساخت موضوعی جمله را اندکی دستخوش تغییر کرده است. نتایج کمی حاصل از تحلیل داده‌ها (بندهای ۱ تا ۱۶) در جداول ۱-۵ و ۲-۵ و نمودارهای ۱-۵ (الف و ب) نشان داده شده‌اند:

جدول ۱. بسامد انواع آغازگر در متون شعر مثنوی و ترجمه انگلیسی شعر

Table 1: Frequency of types of themes in Masnavi poetry and it's English translation

عنوان		متن شعر مثنوی		متن ترجمه‌ی انگلیسی	
		درصد	بسامد	درصد	بسامد
کل آغازگرها		۱۰۰٪	۱۶	۱۰۰٪	۱۶
آغازگرهای ساده/ تجربی		۹۳/۷۵٪	۱۵	۸۱/۲۵٪	۱۳
آغازگرهای تجربی بی‌نشان		۵۶/۲۵٪	۹	۶۲/۵٪	۱۰
آغازگر محذوف: ضمیر فاعلی محذوف یا فاعل محذوف		۲۷/۵٪	۶	۱۲/۵٪	۲
آغازگرهای تجربی نشان‌دار		۲۷/۵٪	۶	۱۸/۷۵٪	۳
آغازگرهای مرکب (نوع ۱)		۶/۲۵٪	۱	۱۸/۷۵٪	۳
آغازگرهای مرکب بی‌نشان		۶/۲۵٪	۱	۱۸/۷۵٪	۳
آغازگرهای مرکب نشان‌دار		۰٪	۰	۰٪	۰

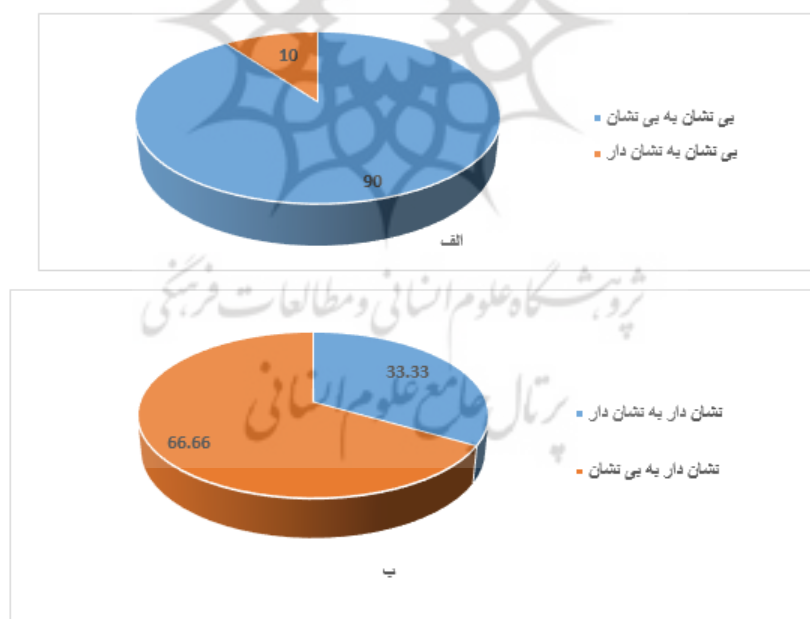
در این جدول، بسامد و درصد کاربرد آغازگرها را در بندهای متون مبدأ و مقصد بر اساس دسته‌بندی هلیدی و متیسن، در انواع آغازگر تجربی (ساده) بی‌نشان، محذوف، تجربی نشان‌دار، مرکب بی‌نشان و مرکب نشان‌دار محاسبه کرده‌ایم. بیشترین فراوانی در مجموع بندهای شعر و ترجمه، مربوط به آغازگر تجربی بی‌نشان است که در دو متن، نزدیک به هم است و این نزدیکی، تبعیت مترجم از سبک مبدأ را در ترجمه این دسته از بندها نشان می‌دهد. بسامد کاربرد آغازگر محذوف در متن شعر، سه برابر این تعداد در متن ترجمه است و علتش ضمیرانداز بودن زبان فارسی است. تفاوت بسامد آغازگرهای مرکب در متن شعر و ترجمه (که همگی آغازگر مرکب نوع ۱ و بی‌نشان هستند)، نشان می‌دهد که مترجم دو مورد

از آغازگرهای ساده متن شعر را نیز به آغازگر مرکب، ترجمه کرده است. موردی از آغازگر مرکب نشان‌دار در متون مبدأ و مقصد، مشاهده نشد.

جدول ۲. تغییرات آغازگرهای بی‌نشان و نشان‌دار متن مبدأ در فرایند ترجمه

Table 2: Changes of unmarked and marked Themes of the Source Text in the Translation Process

تغییر نشان‌داری آغازگرهای بی‌نشان متن شعر در فرایند ترجمه	بسامد	درصد	تغییر نشان‌داری آغازگرهای نشان‌دار متن شعر در فرایند ترجمه	بسامد	درصد
آغازگر بی‌نشان در متن شعر شماره‌ی ۱	۱۰	۶۲/۵٪	آغازگر بی‌نشان در متن شعر شماره‌ی ۱	۱۰	۶۲/۵٪
آغازگر نشان‌دار در متن شعر شماره‌ی ۱	۶	۳۷/۵٪	آغازگر نشان‌دار در متن شعر شماره‌ی ۱	۶	۳۷/۵٪
آغازگر بی‌نشان ترجمه‌شده به بی‌نشان	۹	۹۰٪	آغازگر نشان‌دار ترجمه‌شده به بی‌نشان	۲	۳۳/۳۳٪
آغازگر بی‌نشان ترجمه‌شده به نشان‌دار	۱	۱۰٪	آغازگر نشان‌دار ترجمه‌شده به بی‌نشان	۴	۶۶/۶۶٪

نمودارهای ۱ (الف و ب). تغییرات آغازگرهای بی‌نشان و نشان‌دار متن مبدأ در فرایند ترجمه

Figure 1: Changes of unmarked and marked Themes of the Source Text in the Translation Process

طبق جدول ۲ و نمودارهای ۱ (الف و ب)، مترجم از ۱۰ مورد آغازگر بی‌نشان در متن مبدأ، ۹ مورد را به آغازگر بی‌نشان، ترجمه کرده و فقط در ۱ مورد، از سبک متن مبدأ در ساخت موضوعی، پیروی نکرده است. وی از ۶ مورد آغازگر نشان‌دار متن شعر، تنها ۲ مورد را به آغازگر نشان‌دار ترجمه کرده و در ترجمه ۶۶/۶ درصد از موارد بندهای حامل آغازگر نشان‌دار، با عدم رعایت سبک متن مبدأ در نشان‌داری آغازگر، در انتقال معنا و تأکید مورد نظر نویسنده، موفقیت کم‌تری داشته است.

۶. نتیجه

در زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی، سه فرانقش تجربی، بینافردی و متنی، سه لایه معنایی متفاوت هستند و با تحلیل آن‌ها، سبک‌شناسی متون، حاصل می‌شود. پژوهش حاضر در چارچوب نقش‌گرای هلیدی و متیسن و تحلیل یکی از این ابعاد سه‌گانه سبک‌شناختی یعنی فرانقش متنی، به بررسی مقایسه‌ای کاربرست انواع آغازگر در متون شعری از مثنوی مولوی و ترجمه انگلیسی آن از مجددی پرداخته تا با تمرکز روی متغیر شیوه بیان در دیدگاه تحلیل سیاق هلیدی در ترجمه، معادل متنی در ترجمه را از بعد ساخت موضوعی بررسی کند. با توجه به تحلیل‌های انجام‌شده، می‌توان نتیجه‌گیری کرد که: بررسی فرانقش متنی هلیدی به‌عنوان ابزاری برای تحلیل متن، در زبان فارسی قابل استفاده است و بررسی ساخت موضوعی در فرانقش متنی می‌تواند پژوهش‌گر را به رهیافتی سبک‌شناختی رهنمون شود. نظریه نقش‌گرای هلیدی و فرانقش‌های آن در اصل برای زبان انگلیسی مطرح شده‌اند و زبان‌هایی مانند فارسی که آرایش سازه‌ای آزادتری دارند، در مقوله نشان‌داری آغازگر، کاملاً از نظریه هلیدی پیروی نمی‌کنند؛ به طور مثال، حذف ضمیر فاعلی به‌عنوان آغازگر محذوف در زبان فارسی که زبانی ضمیرانداز است، بسامد بالایی دارد و در زبانی مانند انگلیسی این گونه نیست. براساس مباحثی که در این پژوهش مطرح گردید، می‌توان به سؤال‌های تحقیق، پاسخ داد:

در پاسخ به پرسش اول، مبنی بر چگونگی کاربرد انواع آغازگر در متون شعر و ترجمه می‌توان گفت: طبق نتایج جدول ۱ فراوانی آغازگرهای تجربی در متن شعر، ۹۳/۷۵ درصد و در متن ترجمه ۸۱/۲۵ درصد است. بسامد کاربرد آغازگرهای مرکب در متن شعر ۱ و در ترجمه ۳ مورد است و هر ۴ مورد، آغازگر مرکب نوع اول و بی‌نشان هستند. فقط ۳۷/۵ درصد از آغازگرهای تجربی در متن شعر، و ۱۸/۷۵ درصد از آغازگرهای تجربی در متن ترجمه، نشان‌دار و بقیه بی‌نشان هستند. ۶ مورد از ۱۰ مورد آغازگر

تجربی بی‌نشان در متن شعر، ضمیر فاعلی محذوف هستند که ۳۷/۵ درصد از کل آغازگرهای متن شعر را تشکیل می‌دهند

در پاسخ به پرسش دوم، مبنی بر تحلیل مقایسه‌ای ساخت موضوعی و تغییرات حاصل شده در معنای متنی بندهای ترجمه و رابطه آن با میزان موفقیت مترجم در انتقال مفاهیم متن مبدأ می‌توان گفت: کاهش ۱۲/۵ درصدی فراوانی آغازگرهای تجربی در متن ترجمه، نشان‌دهنده این است که مترجم مواردی (در بندهای ۶ و ۸) از آغازگرهای تجربی را به آغازگر مرکب، ترجمه کرده است. طبق نتایج جدول ۲، مترجم، ۹۰ درصد آغازگرهای بی‌نشان در متن شعر را به آغازگری بی‌نشان ترجمه کرده است و در انتقال معنای این بندها به متن ترجمه موفق بوده است. از آن‌جا که مترجم در ۶۶/۶ درصد موارد (بندهای ۵، ۹، ۱۱ و ۱۲)، آغازگر نشان‌دار بند مبدأ را به آغازگری بی‌نشان، ترجمه کرده و معنای متنی مرتبط با نشان‌داری آغازگر در این بندها را در فرایند ترجمه، لحاظ نکرده است، می‌توان گفت که در ترجمه این بندها نسبت به ترجمه بندهای بی‌نشان، موفقیت کم‌تری داشته و نتوانسته است معنای تأکید مورد نظر نویسنده را به درستی منتقل کند.

گفتنی است که صرف این‌که مترجم، بندی با آغازگر نشان‌دار در متن مبدأ را به بندی با آغازگر نشان‌دار در متن مقصد تبدیل کند، نشان‌دهنده موفقیت او در انتقال لایه معنای متنی نیست. باید، واژه‌های حامل آغازگر نشان‌دار در دو بند، معادل باشند تا معنای ارتباطی مدنظر نویسنده به بند ترجمه و به مخاطب، انتقال یابد؛ مثلاً مترجم، بند ۱۶ شعر را که بندی نشان‌دار است، به بندی با آغازگر نشان‌دار، ترجمه کرده است، ولی در بند شعر، «فعلی» که بند با آن، آغاز می‌شود، معنای ضمنی تأکید مورد نظر نویسنده را در بر دارد و بند ترجمه با یک «افزوده حاشیه‌ای» آغاز شده است. به طور کلی عدم توجه یا ناآشنایی یک مترجم به هدف نویسنده از به‌کارگیری انواع آغازگر ساده/مرکب و نیز نشان‌داری آغازگر و ترجمه آن به آغازگر دیگری با کارکرد متفاوت، می‌تواند برخی معانی کاربردها ساختی مرتبط با ساخت آغازگری و نشان‌داری را در متن ترجمه، کم و زیاد کند و با ایجاد تغییراتی در لایه معنای متنی در متن ترجمه، وی را از مسیر نیل به معادل کارکردی در ترجمه دور سازد. آشنایی و توجه مترجم به ساخت متن زبان مبدأ در ترجمه متون ادبی فاخری چون مثنوی مولوی که در آن‌ها انتقال مفاهیم بلند متن مبدأ، اهمیتی ویژه دارد، از ضرورتی خاص، برخوردار است و برای موفقیت مترجم در انتقال بهینه مفاهیم و محتوای ادبی آن‌ها نیازی مبرم است.

از آن‌جا که ترجمه، امری بینا فرهنگی است، نیل به تعادل کامل در ترجمه غیرممکن است و عوامل بسیار زیادی از تفاوت امکانات زبانی گرفته تا تفاوت فرهنگی در زبان‌های گوناگون و نیز تفاوت در خوانش‌های افراد مختلف از جمله مترجم یا مخاطب، در انتقال معنای مد نظر متن مبدأ در ترجمه و نیل به معادل مورد نظر هلیدی در سطوح معانی سه‌گانه، تأثیرگذارند. با توجه به این واقعیت در امر ترجمه، به نظر می‌رسد نگاه نقش‌بنیاد هلیدی به معادل در ترجمه، تا حدودی ایدئال‌گرایانه است؛ با وجود این، تحلیل مقایسه‌ای هر یک از فاکتورهای زبان‌شناختی مربوط به سطوح معانی مرتبط با فرانش‌های هلیدی در متون مبدأ و ترجمه می‌تواند در تحلیل سبک یا نقد متن ترجمه از نظر انتقال معنا، پژوهشی مؤثر در شاخه مطالعات ترجمه باشد. با انجام چنین پژوهش‌هایی در چارچوب این نظریه، بر روی اشعار دیگری از مثنوی مولوی یا متون ادبی فاخر دیگر، می‌توان با تجمیع پیکره‌ها و کنار هم گذاشتن یافته‌های حاصل، به نتایجی تعمیم‌پذیرتر و مفیدتر رسید.

۷. پی‌نوشت‌ها

1. Halliday, M.A.K.
2. ideational
3. interpersonal
4. textual
۵. جاوید مجیدی زاده کابل در افغانستان و استاد دین‌شناسی دانشگاه راتگرز است. عمده شهرت او به واسطه ترجمه مثنوی مولوی به زبان انگلیسی در شش جلد است که جلد‌های اول تا چهارم آن توسط انتشارات دانشگاه آکسفورد منتشر شده و دو جلد بعدی در دست ترجمه است. ترجمه‌های او جایزه گرفته‌اند.
6. Systemic Functional Linguistics
7. Matthiessen, C.
8. thematic structure
9. equivalence
10. register analysis
11. theme
12. mode
13. topical
14. multiple Theme
15. cohesion
16. marked
17. Zequan, L.
18. field

19. tenor
20. Manfredi, M.
21. transitivity
22. Jacobson, R.
23. Information structure
24. coherence
25. rheme
26. conjunction (structural theme)
27. conjunctive adjunct
28. modal adjunct
29. finite verbal operator
30. unmarked
31. Trubetzkoy, N
32. pro drop

۸. منابع

- آگونه‌جونی، م. (۱۳۹۵). تحلیل انسجام متنی غزلی از حافظ بر اساس ساخت مبتدایی. *جستارهای زبانی*، ۷ (۷)، ۲۶۵-۲۹۰.
- ایشانی، ط. و رضایی لاکسار، ح. (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی ساخت موضوعی رباعیات اصیل خیام با برخی رباعیات منسوب به او. *شعرپژوهی (بوستان ادب)*، ۱ (۳)، ۳۱-۵۰.
- بیات، پ. (۱۳۹۵). *انواع آغازگر در نوشتار فارسی زبانان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه الزهراء.
- خان‌جان، ع. (۱۳۹۳). انواع معنا در ترجمه. مترجم: ۲۳ (۵۵)، ۱۴۲-۱۲۳.
- خطیبی، م. م. و علوی‌مقدم، م. (۱۳۹۶). بررسی آغازگرهای فرانقش متنی در عبهرالعاشقین روزبهان بقلی. *جستارهای زبانی*، ۱ (۶)، ۲۳-۵۴.
- دارابی، م.، طهماسبی، س.، ایزدی، ا. و شرفی، س. (۱۳۹۹). بررسی ساخت آغازگری در کتب انگلیسی دانشگاهی با اهداف ویژه: مقایسه تألیفات نویسندگان ایرانی با غیرایرانی. *پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*، ۲۴ (۴۷)، ۱-۳۳.
- زمانی، ک. (۱۳۹۸). *شرح جامع مثنوی معنوی. دفتر اول*. تهران: اطلاعات.
- صفرزاده، م. (۱۳۸۹). *تحلیل گفتمانی چند شعر تعلیمی و غنایی از مولوی: رویکردی سیستمی نقشی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه رازی.

- غفاری مهر، م. (۱۳۸۳). بررسی دو مجموعه از کتاب‌های آموزش زبان فارسی از دیدگاه نظریه نقش‌گرایی هلیدی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی.
- فاتحیان، ط. (۱۳۹۲). مقایسه چگونگی کاربرد فرانش متنی در اثر «به سوی فانوس دریایی» و ترجمه‌های فارسی آن از نظر ساخت مبتدایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه فردوسی.
- فهیم‌نیا، ف. (۱۳۸۹). توصیف و تحلیل نقش‌گرایانه آغازگر از منظر رویکرد هلیدی، در متن کتاب‌های فارسی و انشای دانش‌آموزان دبستان. زبان و زبان‌شناسی، ۶ (۱۲)، ۴۹-۵۱.
- لطفی‌پور ساعدی، ک. (۱۳۷۱). درآمدی به اصول و روش ترجمه. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- مصطفوی، پ.، و صنعتی، م. (۱۳۹۵). بررسی سبکی یک داستان کوتاه معاصر از منظر نقش‌گرایی هلیدی. زبان و زبان‌شناسی، ۱۲ (۲۳)، ۱۳۱-۱۵۶.
- یگانه، ش.، و صحرایی، ر.م. (۱۳۹۷). بررسی انواع آغازگر در کتب انگلیسی جدید تألیف مقطع متوسطه دوم در ایران بر اساس رویکرد نقش‌گرای نظام‌بنیاد هلیدی. علم زبان، ۵ (۸)، ۳۱-۶۲.

References:

- Algooneh Juneghani, M. (2016). Analysis of the textual cohesion of a sonnet by Hafiz on the basis of its thematic structure. *Language Related Research*, 7(7), 265-290. [In Persian]
- Bayat, P. (2016). *Types of themes in Persian native speakers' writing*. Master's thesis, Alzahra University. [In Persian]
- Brown, G., & Yule, G. (1989). *Discourse analysis*. Cambridge University Press.
- Darabi, M., Tahmasbi, S., Izadi, A., & Sharafi, S. (2020). Investigating the thematic structure in academic english textbooks for special purposes: The comparison of Iranian and non-Iranian writings. *Journal of University Textbooks: Research and Writing*, 24(47), 1-33. [In Persian]
- Fahimnia, F. (2010). A Hallidayan functional description and analysis of theme in Persian primary school textbooks and students' compositions. *Language and Linguistics*, 6(12), 41-59. [In Persian]
- Fatehian, T. (2013). *A comparison of the textual metafunction in 'To the Lighthouse' and*

- its Persian translations from the perspective of thematic structure. Master's thesis, Ferdowsi University. [In Persian]
- Ghafari- Mehr, M. (2004). *A study of two sets of Persian language teaching books based on Halliday's systemic functional theory*. Master's thesis, Shahid Beheshti University. [In Persian]
 - Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. M. I. M. (2014). *Halliday's introduction to functional grammar* (4th ed.). Routledge.
 - Ishany, T., & Rezaei Laksar, H. (2016). Comparative study of some original Robaiat of Khayyam with some referred Robaiat to him by SFL view. *Journal of Poetry Studies (Boostan Adab)*, 8(3), 31–50. [In Persian]
 - Khanjan, A. (2014). Types of meaning in translation. *Motarjem*, 23(55), 123–142. [In Persian]
 - Khatibi, M. M., & Alavi Moghaddam, M. (2017). Investigating the textual meta-functional themes in by Ruzbihan Baqli's Abhar al-Asheqin. *Language Related Research*, 8(6), 23–54. [In Persian]
 - Lotfipour-Saedi, K. (1992). *An introduction to the principles and methods of translation*. Academic Publishing Center. [In Persian]
 - Manfredi, M. (2011). Systemic functional linguistics as a tool for translation teaching: Towards a meaningful practice. *Rivista internazionale di tecnica della traduzione. International Journal of Translation*, 13, 49–62.
 - Maulana, J. D. M. (2004). *Rumi: The Masnavi book one* (translated into Farsi by J. Mojaddedi). Oxford University Press.
 - Mostafavi, P., & Sanati, M. (2016). The stylistic study of a contemporary Persian story from Halliday's functional approach. *Language and Linguistics*, 12(23), 131–156. [In Persian]
 - Munday, J. (2016). *Introducing translation studies: Theories and applications* (4th ed.). Routledge.

- Najafi Dehkordi, E. (2018). Systemic functional linguistics as a tool of text analysis for translation. *Language and Translation*, 8(3), 1–13.
- Safarzadeh, M. (2010). *A discourse analysis of selected didactic and lyrical poems by Rumi: A systemic functional approach*. Master's thesis, Razi University. [In Persian]
- Thompson, G. (2014). *Introducing functional grammar* (3rd ed.). Routledge.
- Yegane, Sh., & Sahraefe, R. M. (2018). An investigation of the frequency and type of textual themes types in secondary school english language textbooks in Iran on the basis of Halliday's systematic functional grammar (SFG). *Language Science*, 5(8), 31–62. [In Persian]
- Zamani, K. (2019). *A comprehensive commentary on the first book of Rumi's Masnavi*. Ettela'at Publishing. [In Persian]
- Zequan, L. (2003). Register analysis as a tool for translation quality assessment. *Translation Theory*, 7(3). Retrieved from <http://translationjournal.net/journal/25register.htm>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی